

การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติ และลูกหลานแรงงานต่างด้าว

PROMOTION OF LEARNING AND LEARNING SUPPORT MECHANISMS FOR STATELESS CHILDREN AND MIGRANT WORKERS' CHILDREN

ระวี จุฑาศฤงค์^{1*}, วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา², วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา³, สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล⁴ และ กชวร จุยมณี⁵

Ravee Chudasring¹, Wiratthep Pathumcharoenwattana², Worarat Pathumcharoenwattana³,

Suwithida Charungkaitikul⁴ and Kotchaworn Chuymanee⁵

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330^{1, 2, 3, 4, 5}

Chulalongkorn University, Phaya Thai Road, Pathum Wan District, Bangkok, 10330^{1, 2, 3, 4, 5}

*Corresponding author E-mail: ravee.saj@gmail.com

(Received: 10 Jul, 2021; Revised: 6 Jun, 2022; Accepted: 13 Jun, 2022)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว และสังเคราะห์รูปแบบและกลไกการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ครูในระบบการศึกษา นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ได้มาด้วยการเลือกเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบศึกษาเอกสาร แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และแนวทางการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์แบบอุปนัย ตรวจสอบความถูกต้องของการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ภาครัฐและภาคเอกชนมีการส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้และบ้านเรียนแก่เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวโดยดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง แต่ยังมีปัญหาทัศนคติชาตินิยม เงื่อนไขด้านภาษาและอายุ รวมถึงการขาดแคลนครูที่เป็นอุปสรรคทำให้การดำเนินงานไม่สำเร็จเท่าที่ควร 2) รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ คือ การเข้าถึงตัวเด็ก การวิเคราะห์หาอาชีพที่จำเป็นต่อการพึ่งพาตนเองของเด็ก การวางแผนการจัดการเรียนรู้ การดำเนินการตามแผนการจัดการเรียนรู้ การประเมินผลการเรียนรู้ และการจัดให้มีพื้นที่ในการขายผลผลิตและการนำเสนอตัวตน สำหรับกลไกส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ประกอบด้วย 6 กลไกเกื้อหนุนเสริมการดำเนินงาน คือ การลดหรือปรับเกณฑ์หรือเงื่อนไขร่วมกัน การจัดทำฐานข้อมูลเชิงบูรณาการเพื่อระบุตัวตนของเด็ก การกำหนดผู้รับผิดชอบหลักในพื้นที่ จัดสรรงบประมาณ และสิ่งจูงใจทั้งครู/เด็ก/ผู้ปกครอง/ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการจัดการศึกษา การศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการ ความพร้อมในการเรียนรู้ ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียนอย่างยืดหยุ่น มีวิธีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง และการติดตาม ส่งต่อ ตลอดจนปรับปรุงฐานข้อมูลเพื่อการจบการศึกษาและมีทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเด็กรายบุคคล

คำสำคัญ: การส่งเสริมการเรียนรู้, กลไกสนับสนุนการเรียนรู้, เด็กไร้สัญชาติ, แรงงานต่างด้าว

¹⁻⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์

²⁻³ รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์

⁵ อาจารย์ ดร. ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์

ABSTRACT

This study aims to investigate the conditions and challenges surrounding the promotion of learning for stateless children and migrant workers' children, as well as to synthesize the models and learning support mechanisms for stateless children and migrant workers' children. The key informants included informal teachers, academics, and others involved in providing learning support for stateless and migrant workers' children, selected through the purposive sampling technique. The research instruments were the document study form, interview form, participant observation form, and focus group discussion guideline. The collected data were analyzed using content analysis and inductive analysis. After that, the accuracy of data analysis was verified through data source triangulation.

The findings revealed that 1) the government and private sector had been making efforts to promote learning for stateless children and migrant workers' children in both formal and non-formal educational contexts such as learning centers and homeschools continuously, but there is still a problem of ethnocentrism, language and age conditions, and a shortage of teachers that hindered the implementation of the operation as it should be; and 2) the model used to promote their learning consists of six components including access to children, analyzing occupations which are necessary for the children's self-reliance, devising lesson plans, operating according to the lessons plans, assessing the outcomes, and providing the venue for the children to sell their products and present their identity. The learning support mechanisms comprises six mechanisms which are collaboratively adjusting criteria or standards, creating a database to identify children, assigning individuals responsible for each area and allocating budgets and incentives: teachers, children, parents, and stakeholders from education management, investigating problems, needs, and readiness for learning with the support from the community, flexibly providing educational activities both in formal and informal contexts with the use of authentic assessments, and tracking, following, transferring, and developing a database for children's graduation and vocational skills in accordance with their individual needs and potentials.

KEYWORDS: Promotion of Learning, Learning Support Mechanisms, Stateless Children, Migrant Workers

บทนำ

การศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ทุกคนควรได้รับอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมโดยไม่มีข้อจำกัด รัฐบาลไทยตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียม ทั้งถึง และกำหนดเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศตามหลัก “No One Left Behind” หรือ “จะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” แม้บุคคลดังกล่าวจะไม่มีสัญชาติไทยก็ตาม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) โดยเห็นชอบนโยบายการปฏิบัติต่อชนต่างด้าวที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยบนพื้นฐานของความเคารพในสิทธิมนุษยชนและความเป็นเอกภาพของชาติ โดยเฉพาะด้านนโยบายทางการศึกษา ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2548 ที่กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการปรับแก้ระเบียบว่าด้วยหลักฐานการรับนักเรียนนักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา เพื่อให้เด็กอพยพต่างด้าว เด็กไร้สัญชาติ และเด็กชนเผ่าที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียน มีโอกาสได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น และเสนอคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบในคราวประชุมวันที่ 5 กรกฎาคม 2548 เพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กกลุ่มนี้ จากเดิมที่จำกัดให้เฉพาะบางกลุ่มและบางระดับการศึกษาเปลี่ยนเป็นเปิดกว้างให้ทุกคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยได้เข้าเรียนโดยไม่จำกัดระดับ ประเภท หรือพื้นที่การศึกษา รวมทั้งจัดสรรงบประมาณอุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายรายหัวแก่สถานศึกษาที่จัดการศึกษาให้แก่เด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรและไม่มีสัญชาติไทย ตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย ในอัตราเดียวกับค่าใช้จ่ายรายหัวที่จัดสรรให้เด็กไทย (องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย, 2563)

อย่างไรก็ตามการนํานโยบาย และกฎหมายที่เกี่ยวข้องดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติยังมีอุปสรรคและไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร รวมทั้งปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวที่เกิดจาก “สภาวะไร้สัญชาติ” เช่น การคุกคามโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ความยากจน ปัญหาครอบครัว การปรับตัวในการเรียน การโยกย้ายถิ่นฐาน การไม่รู้เท่าทันต่อเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงของสังคมทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายเด็กไปมาระหว่างในเมืองและนอกเมือง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่สามารถเข้าไปส่งเสริมการเรียนรู้รวมถึงให้การสนับสนุน

ติดตามได้ ประกอบกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทำให้ต้องปิดประเทศ ครอบครัวของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวที่ทำงานรับค่าจ้างรายวันตกงาน ขาดรายได้ และไม่สามารถหาเลี้ยงครอบครัวได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561; UNESCO, 2020; Wattanasukchai, 2020) ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวมีมากขึ้นและยิ่งทวีความรุนแรงหากวิกฤตินี้ยังเกิดขึ้นต่อเนื่อง (Kenan Foundation Asia, 2020)

การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่คนไร้สัญชาติทุกคนควรได้รับ เป็นหน้าที่หลักของรัฐในการจัดบริการด้านการศึกษาโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ ซึ่งถือเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาสำหรับคนไร้รัฐในนานาประเทศ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) แต่จากผลการศึกษาพบว่า คนไร้รัฐที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยยังไม่สามารถเข้าถึงสิทธิการศึกษาได้อย่างทั่วถึงและทัดเทียมกับคนอื่น ๆ และยังพบปัญหาการขาดรูปแบบและกลไกการเข้าถึงสิทธิทางการศึกษาที่ทำให้คนไร้รัฐไม่สามารถเข้าถึงหรือไม่ได้รับสิทธิทางการศึกษาในการใช้บริการทางการศึกษาจากสถาบันการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ (อัสซุวรรณ เปาะหะ, 2560; วสันต์ ปวนปั่นวงศ์, 2561)

จากสถานการณ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น จึงเห็นควรมีการศึกษาเรื่อง “การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินโครงการการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ที่หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนเพื่อเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางการบรรเทาปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวให้ได้รับสิทธิและโอกาสทางการศึกษามากขึ้น ผ่านการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม

และมีประสิทธิภาพตามหลักการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน ตลอดจนมีรูปแบบและกลไกการขับเคลื่อนที่นำไปสู่การปฏิบัติจริงให้สอดคล้องกับบริบทที่มีลักษณะแตกต่างกันตามสภาพภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว
2. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบและกลไกการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพและปัญหา การส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและ ลูกหลานแรงงานต่างด้าว

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ครุณอกระบบการศึกษาและผู้เกี่ยวข้องกับการ ส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลาน แรงงานต่างด้าว จำนวน 40 คน ได้มาด้วยวิธีการคัดเลือก แบบเจาะจงตามเกณฑ์ที่กำหนด คือ เป็นบุคคลที่มี ประสบการณ์อย่างน้อย 5 ปี ในการทำหน้าที่ให้การศึกษา ให้ความรู้ ให้กำลังใจ แก้ปัญหาชีวิตเด็กและเยาวชน รวมถึงมีบทบาทในการบริหารจัดการองค์กรและเด็ก นอกระบบการศึกษาที่มีอายุตั้งแต่ 2 – 25 ปี จาก 4 องค์กร องค์กรละ 10 คน ประกอบด้วย 1) มูลนิธิโลกทัศน์โสโมสร (ยิ้มละไม) ศูนย์การเรียนรู้บ้านอุ่นรัก มูลนิธิมนุษยธรรม (นีโอฮิวแมนนิสต์) และศูนย์การเรียนรู้ศรัทธาธรรม ที่ดำเนิน งานพัฒนาเด็กในพื้นที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี และอุทัยธานี 2) โครงการสตรีนานาชาติพันธุ์ที่ ดำเนินงานพัฒนาเด็กในพื้นที่จังหวัดเชียงราย 3) ศูนย์วิจัย นวัตกรรมสังคมเชิงพื้นที่สำนักวิชานวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง มูลนิธิพัฒนาชุมชนและ เขตภูเขา และมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ (ECPAT Foundation) ที่ดำเนินงาน พัฒนาเด็กในพื้นที่จังหวัดเชียงราย และ 4) มูลนิธิบ้านครูน้ำ ที่ดำเนินงานพัฒนาเด็กในพื้นที่จังหวัดเชียงราย และยินยอม ร่วมให้ข้อมูลตลอดระยะเวลาของโครงการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบศึกษาเอกสาร แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและแบบสังเกตการปฏิบัติงานอย่างมี ส่วนร่วม ในประเด็นเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวของครุณอกระบบการศึกษาและผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง กับสภาพและปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้

สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เพื่อกำหนดกรอบคำถามในแบบศึกษาเอกสาร แบบสัมภาษณ์ เชิงลึก และแบบสังเกตการปฏิบัติงานอย่างมีส่วนร่วม

2. สร้างแบบศึกษาเอกสาร แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและแบบสังเกตการปฏิบัติงานอย่างมี ส่วนร่วมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย แล้วเสนอ ผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านเด็กและ เยาวชน ด้านสังคมสงเคราะห์ และผู้เชี่ยวชาญจากกองทุน เพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) พิจารณา ความตรงเชิงเนื้อหาและความเหมาะสมข้อคำถาม จากนั้น นำเครื่องมือไปทดลองใช้ (Tryout) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ครุณอกระบบการศึกษาและผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม การเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงาน ต่างด้าวที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างแล้วนำข้อบกพร่องมาปรับปรุง คุณภาพเครื่องมือก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. รวบรวมและสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง กับสภาพและปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็ก ไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

2. ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและสังเกตการปฏิบัติงานอย่างมีส่วนร่วม ในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและ ลูกหลานแรงงานต่างด้าวของครุณอกระบบการศึกษาและ ผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์เนื้อหา และวิเคราะห์แบบอุปนัยข้อมูล ที่ได้จากการสัมภาษณ์ และสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นนำมาจัดรวมเป็นประเด็นหลักเพื่อสังเคราะห์และ สรุปเป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้องการ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulate)

ขั้นตอนที่ 2 การสังเคราะห์รูปแบบและกลไก การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลาน แรงงานต่างด้าว

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

นักวิชาการ ครุณอกระบบการศึกษา และ ผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติ

และลูกหลานแรงงานต่างด้าว จำนวน 55 คน ได้มาด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง เป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ทำหน้าที่ให้การศึกษา ให้ความรู้ ให้กำลังใจ แก้ปัญหาชีวิตเด็กและเยาวชน รวมถึงมีบทบาทในการบริหารจัดการองค์กรและเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีอายุตั้งแต่ 2 - 25 ปี ทั้งในระดับปฏิบัติการและระดับนโยบาย อย่างน้อย 5 ปี จาก 5 องค์กร องค์กรละ 11 คน ประกอบด้วย 1) มูลนิธิโลกทัศน์โสธร (ยิ้มละไม) ศูนย์การเรียนรู้บ้านอนุรัก มูลนิธิมนุษยธรรม (นิโอฮิวแมนนิสต์) และศูนย์การเรียนรู้ศรีสุวรรณ ที่ดำเนินงานพัฒนาเด็กในพื้นที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี และอุทัยธานี 2) โครงการสตรีนานาชาติพันธุ์ ที่ดำเนินงานพัฒนาเด็กในพื้นที่จังหวัดเชียงราย 3) ศูนย์วิจัยนวัตกรรมสังคมเชิงพื้นที่สำนักวิชานวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา และมูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพทางเพศจากเด็ก (ECPAT Foundation) ที่ดำเนินงานพัฒนาเด็กในพื้นที่จังหวัดเชียงราย 4) มูลนิธิบ้านครูน้า ที่ดำเนินงานพัฒนาเด็กในพื้นที่จังหวัดเชียงราย และ 5) กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ที่ดำเนินงานด้านการกำหนดนโยบายและการสนับสนุนทุนช่วยเหลือดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาให้ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเสมอภาค และยินยอมร่วมให้ข้อมูลตลอดระยะเวลาของโครงการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แนวทางการสนทนากลุ่มประเด็นรูปแบบและกลไกการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบและกลไกการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เพื่อกำหนดกรอบคำถามแนวทางการสนทนากลุ่ม
2. สร้างแนวทางการสนทนากลุ่มให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย แล้วเสนอผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านเด็กและเยาวชน ด้านสังคมสงเคราะห์ และผู้เชี่ยวชาญจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) พิจารณาความตรงเชิงเนื้อหาและ

ความเหมาะสมของข้อคำถาม จากนั้นนำเครื่องมือไปทดลองใช้กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ครูนอกระบบการศึกษาและผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แล้วนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงคุณภาพเครื่องมือก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. นำข้อมูลจากการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 ถอดบทเรียนการดำเนินงานและสังเคราะห์เป็นร่างรูปแบบและกลไกการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว
2. จัดสนทนากลุ่ม วันที่ 25 มีนาคม พ.ศ.2564 โดยแบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น 5 กลุ่มย่อย กลุ่มละ 11 คน เพื่อตรวจสอบข้อมูล รวมทั้งพิจารณาร่างรูปแบบและกลไกการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว
3. จัดเวทีคืนข้อมูล วันที่ 25 - 26 พฤษภาคม พ.ศ.2564 เพื่อนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย ข้อมูลการสังเคราะห์รูปแบบและกลไกการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ตรวจสอบความถูกต้องการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulate)

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 สภาพและปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว จากการวิเคราะห์เอกสารและการลงพื้นที่ภาคสนาม มีการวิจัยดังนี้

1.1 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว มีผลการศึกษาดังนี้

1.1.1 บริบทเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว พบว่า เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เป็น 1 ใน 6 กลุ่ม ยุทธศาสตร์ในการจัดการปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคลของประเทศไทย ประกอบด้วย

1) บุคคลที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย 2) เด็กและบุคคลที่เรียนอยู่ในสถานศึกษาของประเทศไทยแต่ไม่มีสถานะที่ถูกต้องตามกฎหมาย 3) บุคคลที่ไร้รากเหง้า 4) บุคคลที่มีคุณสมบัติแยกประเทศชาติ 5) แรงงานต่างด้าว สัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชา ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนแต่ไม่สามารถเดินทางกลับได้ และ 6) คนต่างด้าว อื่น ๆ ที่ไม่มีคุณสมบัติตามข้อ 1-5 และไม่สามารถเดินทางกลับประเทศต้นทางได้ โดยเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิอย่างน้อย 3 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มเด็กที่มีผู้ปกครองเป็นชนกลุ่มน้อยหรือเป็นผู้อพยพเข้ามาในประเทศไทยและอาศัยอยู่ในประเทศไทยติดต่อกันยาวนานไม่ต่ำกว่า 10 ปี มีทั้งเด็กที่มีทะเบียนประวัติของชนกลุ่มน้อย/ทะเบียนสำรวจ บัญชีบุคคลในบ้าน/มีบัตรประจำตัวชนกลุ่มน้อย (บัตรสี) และไม่มีหลักฐาน ทางทะเบียนราษฎรหรือเป็นคนไร้รากเหง้า

2) กลุ่มเด็กที่เป็นบุตรหลานของแรงงานข้ามชาติหรือแรงงานต่างด้าวตามนิยามของยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคล ซึ่งมีทั้งกลุ่มผู้ปกครองที่ได้รับการจดทะเบียนและกลุ่มแรงงานต่างด้าวอื่น ๆ ที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนแรงงาน จึงมีทั้งลักษณะที่มีเอกสารที่แสดงสัญชาติ แต่ไม่ใช่สัญชาติไทย และกลุ่มที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร โดยบุตรหลานแรงงานข้ามชาติมีอย่างน้อย 5 กลุ่ม คือ 1) เด็กที่เกิดใน ประเทศไทย 2) เด็กที่ติดตามอพยพมากับผู้ปกครอง 3) เด็กที่เกิดจากทายาทรุ่นสองของแรงงานข้ามชาติที่มาพำนักอาศัยเป็นการชั่วคราวและมีครอบครัวในประเทศไทย 4) เด็กที่เดินทางเข้ามาเองภายหลังเพื่อมาทำงาน หรือติดตามผู้ปกครอง และ 5) เด็กข้ามชาติที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยโดยลำพัง หรือแยกจากผู้ปกครองโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมาหางานทำหรือมาโดยกระบวนการชักจูง/นำพาเข้ามาเพื่อหาประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ

3) กลุ่มเด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร คือ เด็กที่ไม่มีเอกสารหลักฐานทะเบียนราษฎรที่แสดงถึงสัญชาติ วัน เดือน ปีเกิด ถิ่นที่อยู่ซึ่งทางราชการออกให้

หากพิจารณาจากทั้ง 3 กลุ่ม พบว่า เด็กกลุ่มที่ 3) มีอยู่ทั้งในกลุ่ม 1 และกลุ่ม 2 ซึ่งพบในพื้นที่ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ เช่น จังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดระนอง และพื้นที่ตามแนวชายแดนซึ่งเป็นเขตติดต่อกับ 4 ประเทศเพื่อนบ้าน ประกอบด้วยลาว พม่า กัมพูชา และมาเลเซีย โดยใช้จุดผ่านแดน 31 จังหวัด ที่มีพื้นที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยมี 25 จังหวัด ที่มีช่องทางผ่านแดน รวม 89 ช่องทาง ประกอบด้วย ด่านถาวร 33 ช่องทาง และด่านผ่อนปรน 56 ช่องทาง ใช้เป็นช่องทางในการเดินทางเข้าประเทศไทย ส่วนอีก 6 จังหวัด เป็นเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านแต่ไม่มีจุดผ่านแดนจึงยังไม่พบข้อมูลของเด็กกลุ่มนี้ (ตามข้อมูลของกระทรวงมหาดไทย)

1.1.2 นโยบายของรัฐและกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว พบว่า กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายในการรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวเข้าเรียนตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ.2548 โดยมีประกาศกระทรวงศึกษาธิการเรื่อง การรับนักเรียนนักศึกษาที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2561 กรณีผู้มีภูมิลำเนาอยู่ต่างประเทศหรือเดินทางไป-กลับ บริเวณชายแดน หรือเป็นบุคคลที่ไม่มีตัวตน ให้สถานศึกษากำหนดรหัสประจำตัวผู้เรียนตามที่ต้นสังกัดกำหนด เพื่อเปิดกว้างในการอุดหนุนค่าใช้จ่ายรายหัวแก่เด็กกลุ่มนี้

1.1.3 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว พบว่า ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีสัญญะว่าด้วยสิทธิเด็กกระดบสากล และมีกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น 1) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) เป็นข้อตกลงระหว่างประเทศจัดทำขึ้นโดยคณะกรรมาธิการด้านสิทธิมนุษยชนสหประชาชาติ และได้รับการรับรองจากที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ (United Nations General Assembly) ใน พ.ศ. 2532 กำหนดให้ “รัฐภาคีจะต้องให้สิทธิเด็กในการได้รับการศึกษา” 2) ปฏิญญาโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน และกรอบการดำเนินงานด้านการศึกษาเพื่อปวงชน (World Declaration on Education and the Framework for

Action to Meet Basic Learning Needs) ขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ในการประชุมระดับโลกเรื่องการศึกษาเพื่อปวงชน (World Conference on Education for All: EFA) เมื่อ พ.ศ. 2533 หรือ 3) ปฏิญญาจอมเทียน (Jomtien Declaration) กำหนดพันธกิจและเป้าหมายการขับเคลื่อนการศึกษา เพื่อปวงชน 3 ประเด็นหลัก คือ การเข้าถึงการศึกษาภาคบังคับ การลดการออกกลางคัน และการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ และกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (United Nations Children's Fund – UNICEF) มีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) กล่าวถึงการ ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีและ ให้สัตยาบันเมื่อ พ.ศ. 2535

นอกจากนี้กฎหมายที่เกี่ยวข้องของประเทศไทย พบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 54 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 10 และ 12 พระราชบัญญัติ การจัดการศึกษาเพื่อคนพิการ พ.ศ. 2551 กำหนดให้มีการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและ ลูกหลานแรงงานต่างด้าว ทั้งนี้ มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ได้อนุมัติหลักการร่างระเบียบ กระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐาน วัน เดือน ปีเกิด ในการรับนักเรียนนักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา กรณี การจัดการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎร หรือไม่มีสัญชาติไทย และเห็นชอบแนวปฏิบัติ ให้ขยายโอกาส ทางการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือ ไม่มีสัญชาติไทยทุกคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยให้สามารถ เข้าเรียนได้โดยไม่จำกัดระดับ ประเภท หรือพื้นที่การศึกษา รวมทั้งอนุมัติจัดสรรงบประมาณอุดหนุนค่าใช้จ่ายรายหัว ในอัตราเดียวกันกับที่จัดสรรให้เด็กไทย ระเบียบกระทรวง ศึกษาธิการ ว่าด้วยหลักฐานในการรับนักเรียนนักศึกษา เข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. 2548 และประกาศกระทรวง ศึกษาธิการเรื่อง การรับนักเรียน นักศึกษาที่ไม่มีหลักฐาน ทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย 19 มกราคม พ.ศ.2561 เปิดกว้างให้สถานศึกษาประสานผู้ปกครองของเด็กหรือ บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรและเลขประจำตัว 13 หลัก นำส่งหลักฐานเพื่อขอจัดทำเอกสารทะเบียนราษฎร

และบัตรประจำตัวตามกฎหมาย และนำเลขประจำตัว 13 หลักนั้นมาใช้เป็นฐานข้อมูลผู้เรียน ในกรณีตรวจสอบ แล้วพบว่าบุคคลที่ไม่สามารถกำหนดสถานะและ เลขประจำตัว 13 หลัก ตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียน ราษฎรได้ให้สถานศึกษากำหนดรหัสประจำตัวผู้เรียน ตามที่ต้นสังกัดกำหนด

สรุปได้ว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเด็ก ไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ส่งเสริมสนับสนุน การเรียนรู้ใน 2 ประเด็น คือ 1) การเปิดโอกาสให้เด็กไร้ สัญชาติทุกคนได้รับการศึกษาตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบ การศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่จำกัดระดับ ประเภท หรือพื้นที่การศึกษา และไม่เก็บค่าใช้จ่าย และ 2) การอำนวยความสะดวกให้สถานศึกษารับเด็กที่ไม่มี หลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยเข้าเรียนได้ โดยประสานขอจัดทำเอกสารทะเบียนราษฎร บัตรประจำตัว ตามกฎหมาย เพื่อนำเลขประจำตัว 13 หลักมาใช้เป็นฐาน ข้อมูลผู้เรียน

1.2. การศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับสภาพ การส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและ ลูกหลานแรงงานต่างด้าว จากการลงพื้นที่ภาคสนาม ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ.2563 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ.2564 มีผลการศึกษาดังนี้

1.2.1 บริบทเด็กไร้สัญชาติและลูกหลาน แรงงานต่างด้าว พบว่า ประเทศไทยมีแรงงานข้ามชาติ 4 สัญชาติ คือ เมียนมา ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ที่จดทะเบียนเป็นแรงงานและมีใบอนุญาตถูกต้องอาศัยอยู่ ในประเทศไทย จำนวน 2,176,501 คน แรงงานทั้งหมดนี้ มีบุตรหลานที่เกิดในประเทศไทยและเป็นเด็กไร้สัญชาติ อายุระหว่าง 6-17 ปี จำนวนมากกว่า 500,000 คน และมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

เมื่อตรวจสอบฐานข้อมูลทะเบียนราษฎร พบว่า ปี พ.ศ. 2560 มีผู้เรียนที่มีทั้งสัญชาติไทยและ ไร้สัญชาติ ในระบบการศึกษาไทยตั้งแต่ระดับอนุบาล จนถึงระดับอุดมศึกษาทั้งสิ้น 14,882,743 คน ในจำนวน นี้เป็นเด็กไร้สัญชาติ จำนวน 574,751 คน คิดเป็นร้อยละ 3.86 ทั้งนี้ประมาณการว่าประเทศไทยมีเด็กไร้สัญชาติ และลูกหลานแรงงานต่างด้าวที่ยังเข้าไม่ถึงระบบการศึกษา

อีกกว่า 238,402 คน ดังนั้นหากไม่มีระบบการศึกษาที่เหมาะสมรองรับ เด็กกลุ่มนี้มีความเสี่ยงที่จะถูกผลักดันให้เข้าไปทำงานเร็วขึ้นและต้องเผชิญกับปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบในหลากหลายรูปแบบ เช่น การค้ามนุษย์ การไม่ได้รับการคุ้มครองด้านสิทธิแรงงาน การล่วงละเมิดทางเพศ และการใช้แรงงานเด็ก เป็นต้น

1.2.2 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวที่จัดโดยภาครัฐแบ่งเป็น 2 รูปแบบ ประกอบด้วย 1) การศึกษาในระบบโรงเรียน อยู่ในความดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และ 2) การศึกษานอกระบบโรงเรียน อยู่ในความดูแลของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) โดยศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ (ศกพ.) ได้รับอุดหนุนงบประมาณจากรัฐในอัตราเดียวกับที่อุดหนุนเด็กไทย

1.2.3 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวที่จัดโดยภาคเอกชน ดำเนินการโดยองค์กรชุมชน กลุ่มแรงงานข้ามชาติ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรศาสนา แบ่งเป็น 2 รูปแบบ ประกอบด้วย 1) ศูนย์การเรียนรู้ และ 2) บ้านเรียน เป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานด้วยวิธีการที่แตกต่างจากโรงเรียน เพื่อจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ มีศักดิ์และสิทธิ์เป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามมาตรา 18(3) ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยได้รับอุดหนุนงบประมาณจากองค์กรระหว่างประเทศ เช่น สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) และจากการระดมทุนด้วยการรับบริจาคการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และการจำหน่ายสินค้าเพื่อหารายได้

1.3 ปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ในภาพรวมพบว่า สังคมไทยยังมีทัศนคติชาติพันธุ์นิยม (Ethnocentrism) ที่ต่อต้านเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว กล่าวคือ กำหนดเงื่อนไขให้ผู้เรียนเข้าเรียนต้องใช้ภาษาไทย รวมทั้งการกำหนดอายุเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงการศึกษาและถูกปฏิเสธที่จะรับเข้าเรียน เด็กที่เรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (มัธยมศึกษาปีที่ 6) ไม่สามารถไป

ศึกษาต่อนอกพื้นที่ได้ เนื่องจากไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน การจัดการศึกษาโดยองค์กรชุมชนยังไม่ได้การรับรองวุฒิการศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการ ไม่มีฐานข้อมูลและระบบสารสนเทศเพื่อติดตามตัวเด็ก ทำให้ไม่มีข้อมูลที่เพียงพอต่อการตัดสินใจเชิงนโยบาย อีกทั้งเด็กและผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาและกลัวการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากสภาพแวดล้อมเดิม ในบางพื้นที่ขาดครูและบุคลากรทางการศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาขาดความรู้เฉพาะทางที่จำเป็น เช่น ธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก ความรู้และความเข้าใจวิถีชีวิต บริบททางวัฒนธรรม จารีตประเพณีที่มีความแตกต่างจากวิถีชีวิตของคนไทย

ตอนที่ 2 รูปแบบและกลไกการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

2.1 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ดังนี้

2.1.1 การเข้าถึงตัวเด็ก เครือข่ายในชุมชนและเครือข่ายจากองค์กรหรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน อาทิ หน่วยงานด้านความมั่นคง เครือข่ายองค์กรระดับท้องถิ่นและท้องที่ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรสุขภาพในพื้นที่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ลำหม่ม ชุมชน เครือข่ายกลุ่มสตรี ครูไค้และครูอาสาทั้งในมูลนิธิหรือศูนย์การเรียนรู้ ควรร่วมกันเข้าถึงตัวเด็กโดยใช้กิจกรรมหรือปัญหาเป็นฐาน เพื่อจัดทำฐานข้อมูลชุมชนที่ข้อมูลเชิงลึกเชื่อมโยงในมิติต่าง ๆ เช่น เพศ ระบบเครือญาติ สิทธิสุขภาพ ทำให้ทราบความต้องการของเด็กได้รอบด้าน ฐานข้อมูลนี้ต้องสามารถเพิ่ม-ลดและแก้ไขได้รวดเร็ว เหมาะสมกับการเคลื่อนย้ายของเด็กที่ต้องย้ายที่อยู่อาศัยตามการจ้างงานของผู้ปกครอง

2.1.2 การวิเคราะห์อาชีพที่จำเป็นต่อการพึ่งพาตนเองของเด็ก ควรส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเด็กและครู โดยกระตุ้นให้เด็กตั้งคำถามเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพบนฐานการรู้จักตนเอง แนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ภายใต้สถานการณ์ที่เกิดขึ้น

2.1.3 การวางแผนการจัดการเรียนรู้

ควรจัดการเรียนรู้ผ่านวิทยาการและเรียนรู้ผ่านกิจกรรมด้านอาชีพ เรียนรู้ผ่านการศึกษาดูงาน และการลงมือทำจริง ผ่านการแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ทั้งจากปราชญ์ชาวบ้าน ทหาร ครูอาสา และผู้ประกอบการในพื้นที่ เพื่อให้เด็กนำแนวคิดไปใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิต ผ่านการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความต้องการของเด็กรายบุคคล

2.1.4 การดำเนินการตามแผนการจัดการเรียนรู้

ควรจัดการเรียนรู้ทั้งในสถานที่เรียนรู้จากปราชญ์ชุมชน เกษตรอำเภอ อาจารย์ในวิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัย และระบบออนไลน์ด้วยการเรียนรู้ผ่าน YouTube ลักษณะการเรียนรู้เป็นการลงมือปฏิบัติจริง มีการเขียนบันทึกการเรียนรู้ และการแบ่งปันทรัพยากรระหว่างกัน ทั้งนี้มีการติดตามประเมินความก้าวหน้าและเสริมพลังทางบวกโดยครูนอกระบบหรือครูโค้ช เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้จากการปฏิบัติในพื้นที่ที่เด็กอาศัยอยู่จริง

2.1.5 การประเมินผลการเรียนรู้

ควรจัดการเรียนรู้ผ่านการทบทวนหลังปฏิบัติงาน (After Action Review: AAR) เมื่อเสร็จกิจกรรมแล้ว ครูนอกระบบและผู้เรียนร่วมกันวิเคราะห์ว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้าง ทำไมจึงเกิดขึ้น จุดแข็งจุดอ่อนคืออะไร และสรุปองค์ความรู้ร่วมกัน

2.1.6 การจัดให้มีพื้นที่ในการขาย

ผลผลิตและการนำเสนอตัวตน ควรจัดให้มีพื้นที่เพื่อการพึ่งตนเองด้านอาชีพ ทั้งที่เป็นพื้นที่จริงและเป็นระบบออนไลน์ เช่น ตลาดชุมชน ร้านค้าชุมชน ร้านค้ามูลนิธิ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านทักษะอาชีพผ่านประสบการณ์ นำไปสู่การรู้จักอาชีพที่ถนัด สามารถประกอบอาชีพได้ด้วยตนเอง และขยายผลต่อยอดในเชิงธุรกิจสู่การเป็นเจ้าของธุรกิจหรือผู้ประกอบการในอนาคต นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่นำเสนอตัวตนให้เด็กได้ยืนหยัดสื่อสารวิถีชีวิต ศักยภาพ และความสนใจของตน อันนำไปสู่การสร้างความสำเร็จ ต่อสังคมและเสริมทัศนคติที่ดีของสังคมต่อเด็กกลุ่มนี้

2.2 กลไกการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว จากรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวที่นำเสนอในข้อ 2.1 มีกลไกหนุนเสริมกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

2.2.1 การลด/ปรับเกณฑ์หรือเงื่อนไข

ร่วมกันกำหนดนโยบายการศึกษา โดยคำนึงถึงสิทธิทางการศึกษา สิทธิมนุษยชน สถานะและสิทธิของบุคคล และความมั่นคงของประเทศ หน่วยงานภาครัฐในระดับนโยบาย และหน่วยงานด้านความมั่นคงของชาติ ควรร่วมกันกำหนดนโยบายหรือแนวปฏิบัติที่เป็นคู่มือมาตรฐานสำหรับทุกหน่วยงานร่วมกันในระดับประเทศ เพื่อจูงใจและกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจนกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงานด้านการศึกษา และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนควรพิจารณากำหนดเกณฑ์หรือลดเงื่อนไขบางประการที่ไม่เอื้อต่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว การพิจารณาเกณฑ์ในการออกใบรับรองวุฒิการศึกษาหรือเทียบวุฒิการศึกษาที่จัดโดยศูนย์การเรียนรู้เพื่อการมีงานทำ เพราะการศึกษาเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยลดความเสี่ยงของเด็กข้ามชาติได้ รวมถึงร่วมพิจารณาคู่มือที่มีปัญหาสถานะบุคคลและสิทธิ ทั้งกลุ่มที่ตกสำรวจจากทางราชการ และกลุ่มที่อพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยอนุญาตให้มีการกำหนดสัญชาติไทยแก่บุคคลที่เกิดในประเทศไทย และจบการศึกษาระดับอุดมศึกษา รวมทั้งให้มีการดำเนินการตามกระบวนการพิจารณากำหนดสถานะสำหรับเด็กที่ยังไม่จบการศึกษาเพื่อพัฒนาคนและชุมชนชายแดนในประเทศต้นทางให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องอพยพเข้ามาในเขตไทย ทั้งนี้อยู่ในกรอบของกฎหมายและความมั่นคงของรัฐ

2.2.2 การจัดทำฐานข้อมูลเชิงบูรณาการ

เพื่อการระบุตัวตนของเด็ก ที่อยู่อาศัย และความช่วยเหลือที่ต้องการในทุกด้าน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ศูนย์การเรียนรู้ องค์กรชุมชน ผู้ปกครอง และองค์กรภาคเอกชน ควรร่วมกันออกแบบและจัดทำฐานข้อมูลเพื่อระบุตัวตนของเด็กและความช่วยเหลือที่เด็กต้องการ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการระบุตัวตนและออกบัตรนักเรียนหรือนิสิตนักศึกษาในการยืนยันตัวตน และออกจากพื้นที่ไปศึกษาต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น และเชื่อมโยงกับกรมการจัดหางานเพื่อจัดทำข้อมูล

การทำงานของคนต่างด้าวของ หรือเป็นข้อมูลเพื่อส่งต่อ
ครอบครัวอุปถัมภ์ได้อีกด้วย

2.2.3 การกำหนดผู้รับผิดชอบหลัก
ในพื้นที่ จัดสรรงบประมาณ และสิ่งจูงใจทั้งครู/เด็ก/
ผู้ปกครอง/ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการจัดการศึกษา
หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวง
มหาดไทย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรร่วมกัน
พิจารณากำหนดผู้รับผิดชอบ โดยให้ชุมชนที่เด็กไร้สัญชาติ
และลูกหลานแรงงานต่างด้าวพักอาศัยอยู่มีส่วนร่วม
สนับสนุนการเรียนรู้ของเด็ก การพัฒนาทักษะ การเรียน
และการจัดที่พักให้มีความเหมาะสม สะอาด ปลอดภัย มี
บรรยากาศเอื้อให้เกิดการเรียนรู้

2.2.4 การศึกษาสภาพ ปัญหา ความ
ต้องการ ความพร้อมในการเรียนรู้ ด้วยการมีส่วนร่วม
ของชุมชน เด็กและผู้ปกครอง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ
และการศึกษาตามอัธยาศัย ศูนย์การเรียนรู้ องค์กร
ชุมชน ผู้ปกครอง และองค์กรภาคเอกชน ควรร่วมกัน
จัดกิจกรรมการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการและ
ความพร้อมในการเรียนรู้ของเด็ก ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน
เพื่อสร้างทัศนคติด้านบวกของคนในชุมชนต่อเด็ก ตลอดจน
จนประสานกับสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่รับช่วงดูแลต่อ
ในการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยอาจจะพิจารณาให้
ทุนการศึกษาต่อตามสมควร

2.2.5 การจัดกิจกรรมการศึกษาใน
ระบบและนอกระบบโรงเรียนอย่างยืดหยุ่น และมีวิธี
วัดประเมินผลตามสภาพจริง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงาน
ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
กลุ่มเป้าหมายพิเศษ และศูนย์การเรียนรู้ ควรร่วมกันออกแบบ
เนื้อหาหลักสูตรให้สอดคล้องตามความสนใจและ
ความต้องการของเด็ก ส่งเสริมให้มีทักษะชีวิต ลักษณะ
และอุปนิสัยที่พึงประสงค์ เรียนรู้เพื่อทราบกฎระเบียบ
ของชุมชนที่ตนอยู่อาศัยเพื่อเตรียมตัวเพื่อพัฒนาสถานะ
บุคคลและสิทธิต่าง ๆ ตามสถานะบุคคลของตนเอง ตลอดจน
ออกแบบเครื่องมือการวัดประเมินผลตามสภาพจริงเพื่อ

ประเมินศักยภาพเด็กเป็นรายบุคคลและส่งต่อให้ได้รับ
การศึกษาในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

2.2.6 การติดตาม ส่งต่อ และปรับปรุง
ฐานข้อมูลเพื่อการจบการศึกษาและมีทักษะอาชีพ
ที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของ
เด็กรายบุคคล หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันอุดมศึกษา
ในพื้นที่ หน่วยงานด้านความมั่นคง และองค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่น ควรร่วมกันติดตามและปรับปรุงฐานข้อมูลเด็ก
อย่างสม่ำเสมอ โดยมีเป้าหมายเพื่อนำเด็กกลับเข้าสู่ระบบ
การศึกษาอีกครั้งหรือส่งต่อเด็กที่ผ่านการพัฒนาทักษะ
อาชีพไปทำงานในสถานประกอบการ ร้านค้าชุมชน หรือ
สถานบริการในพื้นที่เพื่อให้เกิดการต่อยอดและพัฒนา
ทักษะอาชีพที่สูงขึ้น

จากผลการศึกษากลไกการส่งเสริมการเรียนรู้
ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว สามารถ
แสดงได้ดังภาพที่ 2

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาสภาพและปัญหาการส่งเสริม
การเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงาน
ต่างด้าว พบว่า ภาครัฐและภาคเอกชนมีการส่งเสริม
การเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนในรูปแบบ
ศูนย์การเรียนรู้และบ้านเรียนแก่เด็กไร้สัญชาติและลูกหลาน
แรงงานต่างด้าวอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ พ.ศ. 2548 แต่ยัง
พบปัญหาคติทางชาติพันธุ์ เช่น เงื่อนไขภาษาและอายุ
รวมถึงการขาดแคลนครู ที่เป็นอุปสรรคทำให้การดำเนินงาน
ไม่สำเร็จเท่าที่ควร

2. รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้
สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว มี 6 องค์ประกอบ
ประกอบด้วย 1) การเข้าถึงตัวเด็ก 2) การวิเคราะห์อาชีพ
ที่จำเป็นต่อการพึ่งพาตนเองของเด็ก 3) การวางแผนการ
จัดการเรียนรู้ 4) การดำเนินการตามแผนการจัดการเรียนรู้
5) การประเมินผลการเรียนรู้ และ 6) การจัดให้มีพื้นที่
ในการขายผลผลิตและการนำเสนอตัวตน สำหรับกลไก
ส่งเสริมการเรียนรู้ ประกอบด้วย 6 กลไกเกื้อหนุนเสริม
การดำเนินงาน คือ 1) การลดหรือปรับเกณฑ์หรือเงื่อนไข
ร่วมกัน 2) การจัดทำฐานข้อมูลเชิงบูรณาการเพื่อระบุ
ตัวตนของเด็ก 3) การกำหนดผู้รับผิดชอบหลักในพื้นที่

จัดสรรงบประมาณ และสิ่งจูงใจทั้งครู/เด็ก/ผู้ปกครอง/ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการจัดการศึกษา 4) การศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ ความพร้อมในการเรียนรู้ ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน 5) การจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียนอย่างยืดหยุ่น

มีวิธีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง และ 6) การติดตามส่งต่อ ตลอดจนปรับปรุงฐานข้อมูลเพื่อการจบการศึกษา และมีทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเด็กเยาวชนบุคคล

ภาพที่ 2 กลไกการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

การอภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาสภาพการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

1.1 สภาพการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว พบว่า ภาครัฐและภาคเอกชนมีการส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้และบ้านเรียนแก่เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว โดยได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง แต่เด็กจำนวนมากไม่สามารถเข้าถึงระบบการศึกษาได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการจัดการศึกษาแก่เด็กไร้สัญชาติมีความซับซ้อน และมีความเชื่อมโยงกับความมั่นคงของรัฐ จึงจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐหลายภาคส่วน ส่งผลให้สถานศึกษาไม่สามารถจัดการศึกษาสำหรับเด็กกลุ่มนี้ได้ภายใต้กฎหมายที่กำหนด ตลอดจนการนำนโยบาย กฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวข้องไปสู่การปฏิบัติยังมีอุปสรรค เช่น เงื่อนไขด้านภาษาที่กำหนดให้ใช้ภาษาไทยในการรับเข้าเรียน เงื่อนไขด้านอายุที่กำหนดให้เด็กที่เข้าเรียนระดับประถมศึกษาต้องมีอายุไม่เกิน 12 ปี ดังนั้นเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยและบุตรหลานแรงงานข้ามชาติที่มีอายุเกิน 12 ปี ถูกปฏิเสธที่จะรับเข้าเรียน นอกจากนี้ เงื่อนไขด้านรูปแบบการเรียนการสอนที่ไม่สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็ก กล่าวคือ เด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยจะต้องไปเริ่มต้นเรียนภาษาไทยกับเด็กเล็กระดับชั้นอนุบาล ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการปรับตัวและความแตกต่างระหว่างช่วงวัย เป็นสาเหตุที่ทำให้เด็กไม่ยอมไปโรงเรียน ออกจากโรงเรียนกลางคันและหลุดออกจากระบบการศึกษาไปในที่สุดสอดคล้องกับอัสซุวรรณ เปาะหะ (2560) ที่ศึกษาพบว่า เด็กไร้สัญชาติจำนวนมากยังคงเข้าไม่ถึงระบบการศึกษาเนื่องจากขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพให้กับเด็กไร้สัญชาติ (วสันต์ ปวนปิ่นวงศ์, 2561; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561)

1.2 จากการศึกษาปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว พบว่า ครูและบุคลากรทางการศึกษาบางส่วนยังขาดความรู้เฉพาะด้านที่จำเป็นในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เช่น

ธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก ความเข้าใจวิถีชีวิต บริบททางวัฒนธรรมและจารีตประเพณีที่มีความแตกต่างจากวิถีชีวิตของคนไทย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า สถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจหรือพื้นที่ตามแนวชายแดนซึ่งเป็นเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านบางแห่ง ยังไม่มีการกำหนดกลยุทธ์เพื่อตั้งรับหรือมีแนวทางในการแลกเปลี่ยนข้อมูลและทรัพยากรสำหรับเป็นแนวปฏิบัติในการรับเด็กไร้สัญชาติเข้าศึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องชาวด้านนี้โดยตรง เช่น กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ หรือองค์การนอกภาครัฐ เช่น องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย เพื่อร่วมหารือในการจัดอุปสรรคในการเข้าถึงการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติร่วมกัน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย (2563) ที่พบว่า ครูและบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนรัฐบาล ไม่ได้รับการสนับสนุนที่เพียงพอในการสอนเด็กไร้สัญชาติในห้องเรียนที่มีความต้องการในการเรียนรู้และภาษาพูดที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนให้เด็กข้ามชาติรู้ภาษาไทย การสื่อสารกับพ่อแม่/ผู้ปกครอง การจัดการปัญหาการขาดเรียนบ่อยครั้งและต่อเนื่อง และการลดอัตราการออกกลางคัน รวมถึงการรับมือกับความคาดหวังของระบบการศึกษาต่อความสำเร็จด้านวิชาการของสถานศึกษาและทัศนคติของผู้ปกครองไทยที่มีต่อเด็กไร้สัญชาติ และลูกหลานแรงงานต่างด้าว ทั้งยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของอัสซุวรรณ เปาะหะ (2560) ที่พบว่า ปัญหาในการเข้าถึงสิทธิทางการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ คือ ข้อจำกัดของสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาขาดความรู้เฉพาะทางทั้งด้านภาษาและวัฒนธรรมที่เอื้ออำนวยความสะดวกต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติ

1.3 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ คือ การเข้าถึงตัวเด็ก การวิเคราะห์หาอาชีพที่จำเป็นต่อการพึ่งพาตนเองของเด็ก การวางแผนการจัดการเรียนรู้ การดำเนินการตามแผนการจัดการเรียนรู้ การประเมินผลการเรียนรู้ การจัดให้มีพื้นที่ขายผลผลิตและ

การนำเสนอตัวตน ทั้งนี้เป็นอาจเป็นเพราะว่าผู้ปกครองเด็กส่วนใหญ่เป็นแรงงานรายวันมีการย้ายสถานที่ทำงานหรือเปลี่ยนงานบ่อยครั้ง ส่งผลให้เด็กต้องย้ายถิ่นตามผู้ปกครองและออกจากระบบการศึกษากลางคัน หน่วยงงานที่เกี่ยวข้องจึงไม่สามารถเข้าถึงตัวเด็กเป็นรายบุคคลได้ ดังนั้นการเข้าถึงตัวเด็กจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่นำไปสู่การวิเคราะห์สภาพ ปัญหา และความต้องการจำเป็นของเด็กเพื่อใช้วางแผนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมโดยเน้นการพัฒนาทักษะอาชีพที่จำเป็นบูรณาการเข้ากับระบบเศรษฐกิจชุมชนและตลาดแรงงานที่นำไปสู่การมีงานทำ ส่งผลให้เด็กสามารถพึ่งพาตนเองได้ และใช้พื้นที่ให้เด็กได้นำเสนอตัวตนเพื่อได้รับการยอมรับจากชุมชน สังคม และหน่วยงานในพื้นที่ต่อไป ดังที่ Freire (1972) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษาสำหรับคนชายขอบควรเสริมสร้างพลังอำนาจและการนำเสนอตัวตนให้เกิดพื้นที่หัตถ์ยืนในสังคมในฐานะประชากรคนหนึ่งที่มีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี นอกจากนี้การออกแบบการเรียนรู้ต้องตอบสนองบริบทและความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่ขาดโอกาสทางการศึกษาในระบบเป็นสำคัญ เพื่อใช้ในการแสวงหาความรู้ ฝึกทักษะ และสร้างคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต การประกอบสัมมาชีพ และปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของวิทยาการต่าง ๆ ในสังคม ผ่านการประเมินผลการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพัฒนาการและศักยภาพกลุ่มเป้าหมายรายบุคคลมากกว่าเป็นไปเพื่อการวัดผลตามเกณฑ์ (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2555) สอดคล้องกับจริพร นาคสัมฤทธิ์ (2562) ที่ศึกษาพบว่า การจัดการศึกษาสำหรับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์ควรเน้นการพัฒนาทักษะอาชีพที่มีอยู่ในวิถีชีวิตและท้องถิ่น มีสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพของผู้ปกครอง รวมทั้งสอดคล้องกับสภาพ ปัญหา ความต้องการ และการดำเนินชีวิตตามวิถีวัฒนธรรม ตลอดจนจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างพลังอำนาจ ดึงศักยภาพผู้เรียนออกมา และใช้วิธีการวัดผลประเมินผลที่ยืดหยุ่นหลากหลาย เป็นการเตรียมความพร้อมให้เด็กกลุ่มชาติพันธุ์เป็นแรงงานที่มีฝีมือหรือผู้ประกอบการรายใหม่ในพื้นที่ เพราะเมื่อเด็กเรียนจบสามารถพึ่งพาตนเองได้และนำไปประกอบอาชีพเพื่ออยู่รอดได้ในสังคม

(บุษิดา สังข์แก้ว, พันธรัักษ์ ผูกพันธุ์ และดำรงพล อินทร์จันทร์, 2562)

1.4 กลไกส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ประกอบด้วย 6 กลไกเกื้อหนุนเสริมการดำเนินงาน คือ การลดหรือปรับเกณฑ์หรือเงื่อนไขร่วมกัน การจัดทำฐานข้อมูลเชิงบูรณาการเพื่อระบุตัวตนของเด็ก การกำหนดผู้รับผิดชอบหลักในพื้นที่จัดสรรงบประมาณ และสิ่งจูงใจทั้งครู/เด็ก/ผู้ปกครอง/ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการจัดการศึกษา การศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ ความพร้อมในการเรียนรู้ ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียนอย่างยืดหยุ่น มีวิธีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง และการติดตาม ส่งต่อ ตลอดจนปรับปรุงฐานข้อมูลเพื่อการจบการศึกษาและมีทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเด็กแต่ละบุคคล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวต้องใช้ความร่วมมือจากหน่วยงานทุกภาคส่วนมาบูรณาการการทำงานร่วมกัน และกำหนดหน่วยงานหลักทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์ ส่งเสริมความร่วมมือ ออกแบบกลไกการส่งต่อ และจัดทำฐานข้อมูลเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวที่ตรงตามสภาพจริง อันเป็นฐานข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการระบุตัวตนของเด็กและร่วมกันวางแผนดำเนินงานต่อไปได้ ดังที่ Freire (1972) ได้กล่าวไว้ว่า การส่งเสริมการเรียนรู้ต้องมีความสัมพันธ์แห่งความร่วมมือ พึ่งพาซึ่งกันและกันผ่านกลไกของสังคมตลอดจนจัดสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุนเสริมการดำเนินงานอันส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลให้มองเห็นคุณค่าและศักยภาพภายในของตนเอง เพื่อช่วยเหลือกลุ่มชายขอบให้สร้างพลังภายในตนเอง นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงชีวิตและสร้างความรู้สึกว่าตนเองมีอำนาจสามารถควบคุมความเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตของตนเองได้ สอดคล้องกับบุษิดา สังข์แก้ว, พันธรัักษ์ ผูกพันธุ์ และดำรงพล อินทร์จันทร์ (2562) ที่เสนอไว้ว่า การพัฒนาและการพิทักษ์สิทธิด้านการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต้องสร้างความร่วมมือของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม และกำหนดผู้รับผิดชอบโดยอาจส่งเสริมหรือเปิดโอกาสให้กลุ่มแรงงานต่างด้าว

รวมกลุ่มจัดตั้งเป็นคณะกรรมการชุมชนแรงงานต่างด้าวหรือพัฒนาโลกที่มีชื่อเรียกอื่นที่จัดตั้งขึ้นในรูปแบบไม่เป็นทางการเนื่องจากความมั่นคงของประเทศ เพื่อดูแลคุณภาพชีวิตและสวัสดิภาพกลุ่มแรงงานต่างด้าว รวมทั้งปกป้องสิทธิประโยชน์ของกลุ่มและประสานงานกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาสำหรับบุตรหลานชาวแรงงานต่างด้าว รวมทั้งเร่งสร้างความสอดคล้องของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติตั้งแต่ระดับนโยบายไปสู่บริบทของพื้นที่ โดยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรเผยแพร่ความรู้และนโยบายส่วนกลางเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงนโยบายด้านสังคมและวัฒนธรรมว่าด้วยความร่วมมือด้านความยุติธรรมทางสังคมด้านการศึกษาของกลุ่มประชาคมอาเซียน ผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษต่อพื้นที่ท้องถิ่น ตลอดจนแนวทางและกลไกการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพบริบทโดยยึดหลักการจัดการตนเองเชิงพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

1. หน่วยงานระดับชาติ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทย ควรร่วมกันพิจารณาแก้ไขกฎหมายและแนวปฏิบัติหรือคู่มือที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการศึกษาสำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เช่น พระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 ที่กำหนดเงื่อนไขด้านอายุของเด็กที่จะรับเข้าเรียนในสถานศึกษา และประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง การกำหนดเขตพื้นที่ควบคุมและการอนุญาตให้คนต่างด้าว

บางจำพวกที่เข้ามาอยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวออกนอกเขตพื้นที่ควบคุม พ.ศ. 2559 ที่เป็นอุปสรรคต่อการออกนอกพื้นที่เพื่อศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เป็นต้น ให้สอดคล้องกับบริบทที่มีการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ให้สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานและองค์กรดูแลเด็กที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ศูนย์การเรียนรู้ องค์กรชุมชน ผู้ปกครอง และองค์กรนอกภาครัฐ (NGOs) ควรกำหนดรูปแบบการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับบริบทวิถีชีวิต วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว โดยพัฒนาหลักสูตรที่เน้นการศึกษาแบบบูรณาการกับชีวิตประจำวัน อย่างเป็นองค์รวมและยืดหยุ่น เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กสร้างการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพและความสนใจบนฐานทรัพยากรชุมชน เน้นการสร้างโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการพึ่งตนเอง ตลอดจนเพื่อสร้างลักษณะและอุปนิสัยที่พึงประสงค์เป็นพลเมืองดีตามกฎหมายระเบียบของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ และการเตรียมตัวเพื่อพัฒนาสถานะบุคคลและสิทธิตามสถานะบุคคลของตนเอง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนรูปแบบและกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวไปสู่การปฏิบัติในบริบทเชิงพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- จริพร นาคสัมฤทธิ์. (2562). รูปแบบการจัดการศึกษา “โรงเรียนสามัคคี” สำหรับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง: กรณีศึกษาโรงเรียนสาธิตสังกัดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ แม่แจ่ม เชียงใหม่. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 47(2), 1-17.
- บุษิตา สังข์แก้ว, พันธรักษ์ ผูกพันธุ์, และดำรงพล อินทร์จันทร์. (2562). ตัวแบบการพัฒนานโยบายการจัดการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อการสร้างคามยุติธรรมทางสังคม กรณีศึกษาพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตากและจังหวัดตราด. *วารสารพัฒนาสังคม*, 21(2), 96-118.
- วสันต์ ปณมวงค์. (2561). สิทธิการศึกษาของเด็กไร้สัญชาติ กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านโป่งน้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 9(2), 123-156.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). รายงานการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยและบุตรหลานแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2555). คู่มือการดำเนินงานหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2555). กรุงเทพฯ: รังสิการพิมพ์.
- องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย. (2563). *ชีวิตที่ไม่มีใครเห็น: 48 ปี สถานการณ์เด็กไร้สัญชาติในประเทศไทย (2515-2563)*. กรุงเทพฯ: องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย.
- อัสชวรณ เปาะหะ. (2560). ปัญหาการเข้าถึงสิทธิทางการศึกษาของคนไร้รัฐไร้สัญชาติ กรณีศึกษา: บ้านห้วยหยวกป่าโซ ตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย. (การวิจัยเฉพาะเรื่องปริญญาประกาศนียบัตรบัณฑิต, สาขาวิชาบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- Freire, P. (1972). *Pedagogy of the oppressed*. Harmondsworth: Penguin.
- Kenan Foundation Asia. (2020). *3 consequences of COVID-19 on Thai education*. สืบค้นจาก <https://www.kenan-asia.org/covid-19-thai-education/>
- Kneppell, M. & Riddle, M. (2012). *Distributed learning spaces: Physical, blended and virtual learning spaces in higher education*. In Keppell, M., Souter, K, & Riddle, M. Physical and virtual learning spaces in higher education: Concepts for the modern learning environment. (pp.1-21). PA: Information Science Reference.
- UNESCO. (2020). *Education and Covid-19*. สืบค้นจาก <https://bangkok.unesco.org/index.php/content/education-and-covid-19>
- Wattanasukchai, S. (2020). *Vulnerable and struggling: Society's poorest families suffering through COVID-19*. สืบค้นจาก <https://www.unicef.org/thailand/stories/vulnerable-and-struggling-societys-poorest-families-suffering-through-covid-19>